

Tea Obreht

TIGROVA
ŽENA

Prevela
Dubravka Srečković Divković

■ Laguna ■

Naslov originala

Téa Obreht
THE TIGER'S WIFE

Copyright © 2011 by Téa Obreht

Štefanu Obrehtu

Translation Copyright © 2011 za srpsko izdanje, LAGUNA

Tigrova žena je umetničko delo. Sva imena, likovi, mesta i događaji plod su piščeve mašte ili su umetnički obrađeni.

Svaka podudarnost sa stvarnim događajima, mestima i ličnostima, živim ili mrtvim, potpuno je slučajna.

SADRŽAJ

Glava 1 – Primorje	13
Glava 2 – Rat	39
Glava 3 – Kopači	91
Glava 4 – Tigar	104
Glava 5 – Sirotište	137
Glava 6 – Vatra	163
Glava 7 – Kasapin	206
Glava 8 – Srce.	246
Glava 9 – Medved	256
Glava 10 – Raskršća	285
Glava 11 – Bombardovanje	294
Glava 12 – Apotekar	322
Glava 13 – Reka	343
Reč zahvalnosti.	361
O autorki	363

*U mojoj najranijoj uspomeni, deda je ćelav kao jaje i vodi me da vidim tigrove. Stavlja šešir, oblači kišnu kabanicu s velikim dugmetima, a ja na sebi imam lakovane cipele i plišanu haljinu. Jesen je, imam četiri godine. Izvesnost te procedure: dedina ruka, vedro šištanje tramvaja, jutarnja vlaga, ljudi puna staza što vodi uzbrdo ka parku tvrđave. Uvek u dedinom prsnom džepu: *Knjiga o džungli*, u koricama sa zlatotiskom, starih požutelih strana. Meni nije dopušteno da je uzimam u ruke, ali ostaće raširena na njegovom kolenu čitavo popodne, dok mi on deklamuje delove. Iako deda nema na sebi ni stetoskop ni beli mantil, gospođa na blagajni kućice na ulazu oslovljava ga sa „doktore“.*

Potom su tu kolica s kokicama, postolje za kišobrane, mali kiosk s razglednicama i slikama. Niza stepenice pa pored avijarijuma gde spavaju oštrouhe sovuljage, kroz vrt što se proteže čitavom dužinom zida tvrđave, oivičen kavezima. Nekada je tu bio vladar, sultan, sa svojim janičarima. Sada topovski otvori što gledaju prema ulici imaju začepljene žlebove pune mlake vode. Rešetke na kavezima iskrivljene su upolje, rumene od rđe. U slobodnoj ruci deda nosi plavu torbu koju nam je pripremila baba. U njoj: bajate, pre šest dana kupljene glavice kupusa za nilskog konja, šargarepa i celer za ovce, jelene i mužjaka losa, koji je u neku ruku fenomen. U džepu deda

krije nekoliko kockica šećera za ponija što vuče kola u parku. To neću pamtititi kao sentimentalnost, već kao znak veličine.

Tigrovi žive u spoljnom šancu tvrđave. Penjemo se stepenicama zamka, pored barskih ptica i oznojenih prozora kućice za majmune, pored vuka kome raste zimska bunda. Prolazimo pored bradatih lešinara, zatim i pored medveda, koji povazan spavaju, i smrde na vlažnu zemlju, i smrt nečega. Deda me diže i postavlja me stopalima na šipku duž ograde, kako bih mogla da pogledam dole i vidim tigrove u šancu.

Deda tigrovu ženu nikad ne pominje po imenu. Njegova ruka me grli, noge su mi na šipci, i deda će možda reći: „Poznao sam jednom devojkicu koja je toliko volela tigrove da umalo i sama nije postala tigar.“ Pošto sam mala, i pošto moja ljubav prema tigrovima potiče neposredno od njega, uverena sam da misli na mene, da mi nudi bajku u kojoj mogu da zamislim sebe – i u kojoj ću se zamišljati, još godinama.

Kavezi gledaju prema unutrašnjem vrtu, te silazimo stepenicama i polako idemo od kaveza do kaveza. Tu je i panter, s nevidljivim pegama što mu se leskaju po krznu glatkom kao ulje; pospani, podbuli lav iz Afrike. Ali tigrovi su budni i razjareni, vrcaju od kivnje. Prugaste plečke se gibaju, zaskaču s boka jedan drugoga duž uskog bedema od kamenja, a miris im je kiseo, i topao, i sve prožima. Ostaće uz mene čitavog tog dana, čak i kad se okupam i legnem na spavanje, i vraćaću se u ponekom slučajnom trenutku: u školi, na rođendan neke drugarice, čak godinama potom, u patološkoj laboratoriji ili dok se kolima vraćam iz Galine.

Pamtim i ovo: jednu kavgu. Grupica ljudi stoji tesno zbijena oko kaveza s tigrovima. Među njima: dečak s balonom u obliku papagaja, žena u ljubičastom kaputu, bradonja u

smeđoj uniformi čuvara zoološkog vrta. Taj ima metlu i đubrovnik s dugom drškom, i čisti prostor između kaveza i spoljne ograde. Ide tamo-amo, skuplja kartone od sokova i papiriće od bombona, mrvice kokica koje su ljudi pokušali da bace tigrovima. Tigrovi šetaju tamo-amo zajedno s njime. Žena u ljubičastom govori nešto i osmehuje se, a i on se osmehuje njoj. Kosa joj je smeđa. Čuvar s đubrovnikom zastaje i naslanja se na dršku metle, a dok to radi, prolazi veliki tigar i očešava se o rešetke kaveza, brundajući, i čuvar pruža ruku između šipki i dodiruje ga po boku. Načas, ništa. A potom opšti pakao.

Tigar se baca ka njemu i žena vrišti, i odjednom je čuvarovo rame između rešetaka, a on se izvija, izvija glavu unatrag i pokušava da domaši spoljnu ogradu kako bi imao za šta da se uhvati. Tigar je zgrabio čuvarovu ruku onako kako pas drži veliku kost: uspravno između šapa, glode joj gornji kraj. Dva čoveka koja su tu stajala s decom preskaču ogradu, grabe čuvara oko struka i za napadnutu ruku, i pokušavaju da ga otrgnu. Treći gura između rešetaka kišobran i bode, bode njime tigra u rebra. Tigar ispušta razbešnjen urlik, a onda se propinje i obuhvata prednjim šapama čuvarovu ruku, bacajući se glavom levo-desno, kao da vuče konop. Uši su mu spljoštene, oglašava se kao lokomotiva. Čuvarovo lice je belo, i za sve to vreme nije ni glaska pustio.

I tada odjednom kavga više ne vredi truda, i tigar ga pušta. Sva trojica ljudi odleću unatrag, pljusnula je krv. Tigar šiba repom, a čuvar puzi ispod spoljne ograde i ustaje. Žena u ljubičastom je nestala. Deda nije okrenuo glavu. Ja imam četiri godine, ali ni ja nisam okrenula glavu. Sve vidim, a kasnije će ostati činjenica da je i hteo da vidim.

Zatim čuvar žurnim korakom ide ka nama, obavijajući oko ruke komad iscepane košulje. Lice mu je crveno i ljut je dok ide u ambulantu. Ja sam tad mislila da je to od straha, ali kasnije ću znati da je to bilo od stida, od sramote. Tigrovi, uzrjani, kidišu i uzmiču duž rešetaka. Čuvar po šljunku ostavlja za sobom taman trag. Dok prolazi pored nas, deda izgovara: „Bože mili, baš ste vi prava budala, jelte?“, a ovaj mu nešto odgovara, nešto što ne umem da ponovim.

Umesto toga, sva piskava i nadobudna u onim lakovanim cipelama, hrabra jer me deda drži za ruku, ja kažem: „On je baš prava budala, je li, deda?“

Ali deda već ide za čuvarom, vukući me sa sobom, i dovijkuje ovome da stane kako bi mu pomogao.

1

PRIMORJE

ČETRDESET ZADUŠNIH DANA BROJE SE OD JUTRA NAKON smrti. Te prve noći, pre no što počne četrdeset dana, duša leži nepomična na iznojenim jastucima i posmatra kako živi skrštaju ruke i zatvaraju oči, zagušuju prostoriju dimom i tišinom kako novooslobođenoj duši ne bi dali na vrata, prozore i zazore u podu, da ne bi istekla iz kuće kao reka. Živi znaju da će ih u cik zore duša napustiti i otisnuti se ka mestima svoje prošlosti – školama i spavaonicama iz mladosti, kasarnama i kirajdžijskim stanovima, kućama sravnjenim sa zemljom i iznova građenim, mestima koja sećaju na ljubav i krivicu, tegobe i neobuzdanu sreću, optimizam i zanos, uspomene na neku lepotu beznačajnu za svakog drugog – i ponekad će je taj put odneti tako daleko, nositi tako dugo, da će zaboraviti da se vrati. Iz tog razloga živi zaustavljaju vlastite rituale: da bi poželeli dobrodošlicu upravo oslobođenom duhu, živi četrdeset dana neće čistiti, neće prati niti sređivati, neće pomerati stvari koje pripadaju toj duši, u nadi da će je takva osećajnost i čežnja opet prizvati kući, podstaći je da se vrati s nekom porukom, znakom ili oprostajem.

Ako je propisno domame, duša će se vraćati kako prolaze dani, da pretura po fiokama, zaviruje u kredence, da u dodiru traži potporu za svoj još živi identitet tako što će iznova isprobavati rešetku za sudove, zvonce na vratima i telefon, podsećajući sebe da je funkcionalna, i neprekidno dodirujući stvari koje proizvode zvuk te objavljujući svoje prisustvo stanarima kuće.

Tiho govoreći u telefon, baba me je podsetila na to kad mi je saopštila da je deda umro. Za nju su tih četrdeset dana bili činjenica i zdrav razum, znanje sačuvano otkad je sahranila oba roditelja i stariju sestru, razne rođake i neznance u svom rodnom gradu, formula koju je deklamovala dedi kad god bi mu umro neki pacijent u kog je naročito uložio truda – sujeverje, po njegovim rečima, ali i nešto u čemu joj je popuštao sa sve manje otpora kako su joj stare godine učvršćivale uverenja.

Baba je bila preneražena, ljuta što su nam pokradeni tih četrdeset dedinih dana, sad svedeni na trideset sedam ili trideset osam zbog okolnosti u kojima je umro. Preminuo je sam, na putovanju, daleko od kuće; nije znala da je već mrtav kad mu je prethodnog dana peglala odeću, niti kad je tog jutra prala sudove, i nije mogla biti kriva za duhovne posledice svog neznanja. On je umro na klinici u nekom zabitom gradiću po imenu Zdrevkov, preko granice; niko kom se baba obratila nije znao gde je Zdrevkov, a kad je mene upitala, rekla sam joj istinu: da pojma nemam šta je tamo tražio.

„Lažeš me“, kazala je ona.

„Bako, ne lažem.“

„Nama je kazao da putuje da se s tobom nađe.“

„To ne može biti“, rekla sam ja.

Slagao ju je, shvatila sam, a slagao je i mene. Iskoristio je moje vlastito putovanje po zemlji da strugne – pre nedelju dana, pričala je ona, autobusom, odmah pošto sam ja krenula – i nestane iz nekog razloga nepoznatog svima nama. Osoblju te klinike u Zdrevkovu bila su potrebna puna tri dana da uđu babi u trag, kad je umro, te da njoj i majci saopšte da je mrtav, da valja urediti da pošalju telo. Ono je stiglo u gradsku mrtvačnicu tog jutra, ali ja sam tad već bila šest stotina kilometara od kuće, i stajala u javnom klozetu na poslednjem stajalištu pred granicu, sa slušalicom uslužnog telefona na uvetu, s podvrnutim nogavicama pantalona, sa sandalama u ruci, klizajući se bosim nogama po zelenim pločicama ispod razbijenog lavaboa.

Neko je bio učvrstio na slavinu gumeno crevo, pa je visilo, sa šmrkom naniže, o cevima bojlera, iskašljavajući mlaziće vode na pod. Sigurno je satima curilo: vode je bilo na sve strane, preplavljivala je žlebove između pločica i razlivala se po rubovima čučavaca, curkala preko praga u spečeni vrt iza kućice s klozetima. To ni najmanje nije potresalo čuvarku klozeta, sredovečnu ženu kose povezane narandžastom maramom, koju sam zatekla kako drema u stolici u uglu i otposlala iz prostorije s punom šakom novčanica, u strahu od toga šta znače tih sedam propuštenih babinih poruka na pejdžeru, pre no što sam uopšte dohvatila slušalicu.

Bila sam besna na nju što mi nije rekla da je deda otišao od kuće. Njoj i majci rekao je da se sekira zbog moje misije dobre volje, zbog pelcovanja u sirotištu Breževine, te da ide da mi pomogne. Ali nisam mogla grditi babu a da se ne odam, jer da je znala za njegovu bolest, rekla bi mi to, a bolest smo deda i ja krili od nje. Zato sam je pustila da priča, i nisam

pominjala da sam bila s njim na Vojnomedicinskoj akademiji tri meseca pre toga, kad je saznao, niti kako mu je onkolog, jedan dugogodišnji kolega, pokazao snimke i kako je deda spustio šešir na koleno i rekao: „E da ga jebem. Tražiš komarca, a nađeš magarca.“

Ubacila sam još dva novčića u prorez i telefon je zabrujao. Vrapci su se sunovraćivali sa ciglenih pervaza na zidovima kupatila i sletali u lokve kraj mojih stopala, rastresajući vodu sebi po leđima. Napolju je sunce bilo spekle rano popodne u nepomičnost, i taj vreli, sparni vazduh boravio je i sa mnom u sobi, blešteći u vratima što vode napolje, na put, gde su kola pred graničnom kontrolom stajala napakovana u sabijen red duž usijanog asfalta. Videla sam naša kola, sa ulubljenjem na levoj strani, od nedavnog sudara s traktorom, i Zoru kako sedi za volanom, uz otvorena i poduprta vrata, drljajući dugom nogom po zemlji i osvrćući se ka klozetima sve češće kako se primicala carinskoj kućici.

„Sinoć su pozvali“, govorila je baba, sad jačim glasom. „I ja rekoh: nešto su pogrešili. Nisam htela da te zovem, da te sekiram ako to već nije on. Ali majka ode jutros u mrtvačnicu.“ Zaćutala je, a onda reče: „Ne razumem, ništa ja tu ne razumem.“

„Ni ja, bako“, kazah ja.

„Hteo je s tobom da se nađe.“

„Ja za to nisam znala.“

Tad joj se ton promenio. Bila je sumnjičava, moja baba, zašto ne plačem, zašto nisam van sebe. Za tih prvih deset minuta razgovora verovatno je dopustila sebi da veruje kako moj mir potiče otud što sam u stranoj bolnici, na zadatku, okružena, možda, kolegama. Prozvala bi me mnogo pre da

je znala da se krijem u predgraničnim klozetima kako me Zora ne bi čula.

Rekla je: „Zar nemaš ništa da kažeš?“

„Naprostu ne znam, bako. Zašto bi lagao da ide da se vidi sa mnom?“

„Nisi pitala da li je bio nesrećan slučaj“, rekla je ona. „Zašto to nisi pitala? Zašto nisi pitala kako je umro?“

„Nisam znala čak ni da je otišao od kuće“, kazah ja. „Nisam uopšte znala da se tako nešto događa.“

„Ne plačeš“, reče ona.

„Ne plačeš ni ti.“

„Majci ti se iskida srce“, kaza mi ona. „Sigurno je znao. Rekli su da je bio teško bolestan – dakle, sigurno je znao, sigurno je nekom rekao. Je li tebi rekao?“

„Da je znao, nikud ne bi putovao“, rekoh ja, nadajući se da zvučim ubedljivo. „Bio bi razumniji.“ Na metalnoj polici iznad ogledala bili su uredno naslagani beli peškiri, pa zato obrisah lice i vrat najpre jednim, pa još jednim, a koža lica i vrata ostavljala je sive tragove na svakom narednom sve dok nisam upotrebila pet komada. Nije bilo korpe za prljavo rublje, pa sam ih ostavila u lavabou. „Gde je to mesto gde su ga našli?“, rekoh. „Koliko je daleko bio stigao?“

„Ne znam“, reče ona. „Nisu nam rekli. Negde preko.“

„Možda je to bila neka specijalistička klinika“, kazah ja.

„Pošao je bio s tobom da se vidi.“

„Je li ostavio kakvo pismo?“

Nije ga ostavio. Moja majka i baba, shvatih, verovatno njegov odlazak sa ovog sveta vide kao nekakvo njegovo nepristanje da se penzioniše, poput one veze s novim nepokretnim pacijentom izvan Grada – pacijentom kog smo izmislili da bi

mu bio pokriće za odlaske onkologu, prijatelju s nedeljnog doktorskog ručka, čoveku koji mu je ubrizgavao nekakve formule, navodno da mu olakšaju bol. Šarene formule, govorio je deda kad dođe kući, kao da je sve vreme znao da su te formule zapravo samo voda sa malo prehrambene boje; kao da više nije ni važno. Isprva je manje-više uspevaio da zadrži svoj zdravi izgled, što mu je olakšalo skrivanje boljke; ali samo jednom ga videvši kad je izašao s tog tretmana, zapretila sam da ću reći majci, a on je kazao: „Da se nisi usudila.“ I to je bilo to.

Baba me je upravo pitala: „Jesi li već u Breževini?“

„Na granici sam“, rekoh. „Upravo smo prešli trajektom.“

Napolju je red kola opet počeo da se miče. Videh kako Zora baca cigaretu na zemlju, povlači nogu i uz tresak zatvara vrata. Ljudi što su se okupili na šljunkovitoj bankini da se protegnu i ispuše cigaretu, da provere gume i napune flaše vodom na česmi, da nestrpljivo izviruju duž reda ili da se oslobode peciva i sendviča koje su mislili da pokušaju da prošvercuju, ili da obave nuždu uz spoljni zid klozeta, žurno zagrabiše natrag u svoja vozila.

Baba je nekoliko časaka ćutala. Čula sam kako telefon otkucava, a onda ona reče: „Tvoja majka želi da se sahrana obavi u narednih nekoliko dana. Da li bi mogla Zora sama do Breževine?“

Da sam ispričala Zori za ovo, smesta bi me naterala da se vratim kući. Dala bi mi kola, uzela bi mini-hladnjake s vakcinama i auto-stopom prešla preko granice da isporuči dar dobre volje od Univerziteta sirotištu u Breževini, uz obalu. Ali ja rekoh: „Maltene smo stigli, bako, a mnogo dece čeka na ove injekcije.“

Nije me više pitala. Baba mi je samo rekla dan sahrane, vreme, mesto, iako sam već znala gde će to biti, gore na Strmini, brdu što se diže nad Gradom, gde je sahranjena majka Vera, moja čukunbaba. Kad je prekinula vezu, odvrnula sam česmu laktom i napunila flaše koje sam ponela kao izgovor da izađem iz kola. Napolju na šljunku isprala sam noge pre nego što sam opet natakla sandale; Zora je ostavila motor upaljen i iskočila da sad ona ode u klozet, a ja sam sela za volan, pomerila sedište napred zbog svoga niskog rasta, pa proverila da li su nam dozvole i dokumentacija za unos lekova pravilno poređane na instrument-tabli. Na dva automobila od nas, carinik je, u zelenoj košulji što mu se lepila za grudi, otvarao prtljažnik na kolima nekog starijeg bračnog para, pažljivo se saginjući unutra i otvarajući rajsferšluse na koferima rukom u rukavici.

Kad se Zora vratila, nisam ni pomenula dedu. I za nju i za mene to je već bila sumorna godina. Ja sam načinila tu grešku što sam se pridružila medicinskim sestrama u januarskom štrajku; za svoj trud nagrađena sam suspenzijom na neodređeno na klinici „Vojvođa“, te sam mesece presedela u četiri zida – što mi je u neku ruku došlo kao blagoslov, jer je značilo da sam se našla uz dedu kad mu je postavljena dijagnoza. Njemu je isprva bilo drago, ali nipošto nije propuštao priliku da me nazove lakovernim magaretom što su me suspendovali. A onda, kad se i novina bolesti otrcala, počeo je sve manje vremena da provodi kod kuće, i predlagao je i meni da to isto radim; nije voleo da se tu vrzmam, onako mrzovoljna, i da ga nasmrt prepadam kad se probudi bez naočara i ugleda me kako lebdim nad njegovim krevetom u pô noći. Moje ponašanje, kazao je, odaće babi njegovu bolest,

postaće sumnjičava zbog naših ćutnji i razgovora, i činjenice da smo deda i ja još uposleniji sad kad smo oboje ostali bez posla, on penzionisan, ja suspendovana. Hteo je da razmislim i o specijalizaciji, o tome šta bih volela da uradim sa sobom kad mi suspenzija istekne – nije se iznenadio kad Srđan, profesor biohemijskog inženjeringa s kojim sam se ja, po dedinim rečima, „petljala“, nije uspeo da mi pomogne svojim zalaganjem kod odbora za suspenzije. Po dedinom predlogu, vratila sam se na dobrovoljni rad pri programu Ujedinjenih univerzitetskih klinika, čime se još od kraja rata nisam bavila.

Zora je ovu dobrovoljnu misiju iskoristila kao izgovor da se skloni od bure na Vojnomedicinskoj akademiji. Četiri godine po sticanju lekarske diplome, ona je još bila na traumatološkom, u nadi da će joj susreti s različitim hirurškim intervencijama pomoći da se odluči za neku specijalizaciju. Nažalost, veći deo tog vremena provela je pod upravom direktora traumatološkog koji je širom Grada bio znan kao Gvozdena Rukavica – to ime je zaradio u doba kad je bio načelnik porodilišta, pa nije skidao svoje srebrne narukvice, nanizane na ruci, prilikom ginekoloških pregleda. Zora je bila principijelna žena, neskriveni ateista. Kad je imala trinaest godina, jedan sveštenik joj je rekao kako životinje nemaju dušu, a ona je na to kazala: „More, jebite se vi popovi“, i izašla iz crkve; te četiri godine s Gvozdenom Rukavicom dosegle su vrhunac kad je Zori, po nalogu državnog tužioca, ukinuto pravo na diskusiju. Zorina ćutnja o tome protezala se čak i na mene, ali delići koje sam načula po bolničkim hodnicima upućivali su na nekog radnika železnice, na nesreću, na amputaciju prsta, prilikom koje je Gvozdena Rukavica, možda pijan, možda i ne, rekao nešto u stilu: „Ne sekirajte se,

gospodine – mnogo je lakše gledati kako vam otpada srednji prst ako ste navikli da glodete kažiprst.“

Prirodno, pokrenuta je tužba, i Zoru su pozvali da svedoči protiv Gvozdena Rukavice. Uprkos svome zlu glasu, još je imao debelih veza u medicinskim krugovima, te se Zora našla rastrzana između izbora da se drži čoveka kog je godinama prezirala i izbora da rizikuje karijeru i reputaciju koju je taman počela da stiće; prvi put je niko – ni ja, ni njen otac, ni njen najnoviji momak – nije mogao uputiti u pravom smeru. Kad smo se upustile u ovo, provele smo nedelju dana u sedištu Ujedinjenih klinika radi upućivanja i obuke, i za sve to vreme je i moju radoznalost i tužiočeve neprekidne telefonske pozive dočekivala istom odlučnom ćutnjom. A onda je juče, da ne poveruješ, priznala da želi od mog dede savet, čim se budemo vratile u Grad. Tih poslednjih mesec dana nije ga bila viđala po bolnici, nije mu videla sve sivlje lice, kožu što je počela da mlitavi oko kostiju.

Posmatrale smo carinika kako konfiskuje od onog postarijeg bračnog para dve tegle pune kamenčića s plaže i maše sledećim kolima da prođu; kad je stigao do nas, dvadeset minuta je proveo zagledajući nam pasoše i lične karte, uverenja sa Univerziteta. Otvorio je medicinske hladnjake i poređao ih po asfaltu, a Zora se nadnosila nad njega, prekrštenih ruku, pa potom rekla: „Jasno vam je, naravno, da to što su lekovi u hladnjaku znači da su osetljivi na toplotu – ili vas u vašoj seoskoj školi ne uče o tome šta je frižider?“, znajući da je sve u redu, znajući da nam carinik tehnički ne može ništa. Ovaj izazov, međutim, podstakao ga je da nam narednih trideset minuta pretražuje kola zbog mogućeg oružja, krijumčarene robe, rakova i školjki, i neprijavljenih kućnih ljubimaca.

Pre dvanaest godina, pre rata, narod Breževine bio je naš narod. Granica je bila smejurija, povremena formalnost, i mogao si proći kolima ili peške kako god ti je volja, kroz šumu, kroz vodu, kroz široku ravnicu. Nutkao si carinike sendvičima ili ljutim papričicama iz tegle dok prolaziš. Niko te nije pitao kako se zoveš – iako su svi, kako se ispostavilo, sve vreme očigledno vrlo obraćali pažnju na to, kako ti ime počinje i kako se završava. Naš zadatak u Breževini bio je da se nešto iznova gradi. Naš Univerzitet je želeo da sarađuje s lokalnim vlastima kako bi se nekoliko sirotišta postavila na noge, te da bi počeli da dovlače mlade ljude preko granice natrag u Grad. To je bio dugoročni diplomatski cilj našeg putovanja – ali narodski rečeno, Zora i ja smo tamo išle da zbrinjavamo decu koju su siročićima načinili naši vlastiti vojnici, da ih pregledamo kako bismo utvrdile imaju li zapaljenje pluća, tuberkulozu, vaške, da ih pelcujemo od malih boginja, zaušaka, rubeole i drugih probranih bolesti od kojih su patila za vreme rata i u potonjim godinama bede. Naš kontakt u Breževini, jedan franjevac po imenu fra Antun, bio je pun entuzijazma i gostoljublja, stalno nam je slao poruke kako bi proverio da li nam putovanje neometano protiče, i da nas uveri kako njegovi roditelji, što nam je bilo pogodno, jedva čekaju da nas ugoste. Glas mu je uvek bio vedar, naročito kad se zna da je to bio čovek koji se već tri godine borio da prikupi novac za osnivanje i gradnju prvog zvaničnog sirotišta na obali, a u međuvremenu držao šezdesetoro siročadi u samostanu namenjenom za smeštaj dvadeset redovnika.

Zora i ja smo se udružile na tom dobrotvornom putovanju pre nego što će nas životi razdvojiti prvi put za tih dvadeset i nešto godina koliko smo se poznavale. Nosićemo bele

mantile čak i kad nismo na dužnosti, da bismo istovremeno ulivale i poverenje i nemir. Bile smo nesalomive sa ona naša četiri hladnjaka nakrcana ampulama MMR-II i IPV, kutijama slatkiša što smo ih nosile kako bismo sprečile sve ono plakanje i vrištanje za koje smo bile sigurne da će nastati čim krene vakcinacija. Imale smo staru auto-kartu, koju smo čuvale u kolima i kad je već godinama bila potpuno netačna. Tu kartu smo koristile na svakom putovanju na koje smo ikad pošle, a to se i videlo po žvrljotinama flomastera svud po njoj: precrtana područja trebalo je izbegavati kad idemo na ovu ili onu medicinsku konferenciju, čiča gliša je držao grubo nacrtane skije na planinskom odmaralištu koje smo volele, a koje više nije bilo deo naše zemlje.

Na toj karti nisam uspela da nađem Zdrevkov, mesto gde mi je umro deda. Nisam mogla da nađem ni Breževinu, ali za nju sam unapred znala da je nema, pa smo je zato ucrtale. To je bilo primorsko seoce, četrdeset kilometara istočno od novouspostavljene granice. Prolazile smo kroz sela crvenih krovova prilepljena uza sam rub mora, pored crkvice i konjskih pašnjaka, pored strmih visoravni blistavih od ljubičastog zvončića, pored suncem obasjanih vodopada što su izbijali iz okomite litice nad putem. Svaki čas smo zalazile u šumu, među visoke borove prošarane maslinama i čempresima, a more je sevalo kao nož tamo gde se šuma naglo spuštala niz strminu. Delovi puta bili su dobro asfaltirani, ali ponegde su ga razdirali utori i godinama nepopravljane šljunčane površine.

Kola su se truckala i odskakala po džombama bankine, i čulo se kako drhture staklene ampule u hladnjacima. Na trideset kilometara od Breževine počele smo da primećujemo

češće znake za sobe i restorane, turistička odredišta što su polako opet kretala da se oslanjaju na poslovanje sa ostrvima. Počele smo da vidamo tezge s voćem i domaćim specijalitetima, natpise što označavaju paprenjake i lozovaču, med, slatko od višanja i od smokava. Propustila sam bila tri poruke od babe, ali mobilni telefon je imala Zora, a nije bilo šanse da babu zovem dok je Zora u kolima. Stale smo kod prvog odmorišta s telefonom, usputne roštiljdžinice s plavom tendom i poljskim klozetom pored na livadi.

S druge strane roštilja bio je parkiran kamion, a za tezgom se tiskao dug red vojnika. Bili su u maskirnim uniformama. Hladili su se šeširima i zamahali su kad sam izašla iz kola i zaputila se ka telefonskoj govornici. Neki domaći Cigančići, nudeći štampane reklame za novi noćni klub u Bracu, smejali su mi se kroz staklo. Onda su otrčali do kola da kod Zore zapale cigaretu.

Iz govornice se video vojni kamion, s prašnjavom presavijenom ceradom, i roštilj s Borinim Biftecima, gde je ogroman čovek, verovatno Boro glavom, prevrtao pljeskavice i teleće vešalice i kobasice pljosnatom stranom džinovskog noža. Iza roštilja, malo dalje na poljani, stajala je smešna smeđa krava vezana za direk zabijen u zemlju – odjednom mi se javio utisak da bi Boro onaj svoj nož krajnje rutinski primenio i na kravi, i za klanje, i za prevrtanje pljeskavica, i za sečenje hleba, zbog čega mi bi malčice žao vojnika što je stajao pored vitrine s priložima i sipao svud po lepinji seckani luk sve na kašike.

Dok sam vozila, nisam primećivala glavobolju, ali tresnula me je sad, kad se baba javila posle šestog zvona i kad je za njenim glasom usledio oštar zvuk slušnog aparata koji je kao koplje proleteo telefonskom žicom i zario mi se u dno lobanje.

Usledilo je tiho pištanje kad ga je isključila. U pozadini se čuo majčin glas, tih ali odlučan, u razgovoru je s nekim ko je svratio da izjavi saučešće.

Baba je bila histerična. „Nestale su mu stvari.“

Rekoh joj da se smiri, zamolih da mi objasni.

„Njegove stvari!“, kaza ona. „Dedine stvari, one su – majka ti je bila u mrtvačnici, i tamo je bilo njegovo odelo, i kaput, i cipele, ali njegove stvari, Natalija – one su sve nestale, nisu tamo s njim.“

„Kakve stvari?“

„Aman, pobogu – ’kakve stvari!’“ Čuh kako je pljesnula dlanovima. „Čuješ li ti mene? Ja ti pričam da su mu nestale stvari – one stoke sa klinike, pokrale su ga, ukrale su mu šešir i kišobran, novčanik. Zamisli – možeš li ti u to da poveruješ? Da krađu od mrtvac!“

Mogla sam da poverujem, budući da sam se o tome naslušala i u našoj bolnici. Dešavalo se, obično s mrtvacima koje niko ne potraži, i često je prolazilo tek s najblažim prekorom. Ali rekoh: „Desi se ponekad zabuna. Sigurno to nije neka velika klinika, bako. Možda zbog nečeg kasne. Možda su zaboravili da pošalju.“

„Njegov sat, Natalija.“

„Molim te, bako.“ Pomislila sam na njegov džepni sat, i na *Knjigu o džungli*, i htela da pitam da li je i ona nestala; ali koliko je meni bilo poznato, moja baba još nije zaplakala, i strahovala sam da ne kažem nešto što bi je rasplakalo. Mora biti da sam u tom trenu pomislila na besmrtnog čoveka, ali ta misao bila je tako daleka da ću je tek kasnije opet naći.

„Njegov sat.“

„Imaš li broj klinike?“, upitah. „Jesi li ih zvala?“

„Zovem bez prestanka“, kaza ona. „Niko se ne javlja. Nikog tamo nema. Oni su mu uzeli stvari. Aman, Natalija, njegove naočari – ni njih nema.“

Njegove naočari, pomislih – setih se kako ih je brisao, stavljao maltene čitavo staklo u usta da hukne u njega pre no što ga obriše svilenom krpicom koju je držao u džepu – i neka hladna ukočenost ugmiza mi pod rebra i osta tamo.

„Kakvo je to mesto, tamo gde je umro?“, govorila je baba. Promukao od vikanja, glas je počinjao da je izdaje.

„Ne znam, bako“, rekoh. „Volela bih da sam znala da je otputovao.“

„Ništa se ne bi ovako završilo – ali vi ste morali da lažete, vas dvoje, vazda ste nešto muntali. Laže on, lažeš ti.“ Čuh majku kako pokušava da joj oduzme telefon, a baba reče: „Ne.“ Posmatrala sam Zoru kako izlazi iz kola. Polako se ispravila i zaključala vrata, ostavivši hladnjak na podu pored vozačkog sedišta. Cigančiči su se bili navalili pozadi na prtljažnik, cigareta je kružila iz ruke u ruku. „Sigurna si da nije ostavio neku poruku?“ Baba me upita kakvu poruku, a ja rekoh: „Nekakvu. Bilo kakvu poruku.“

„Ja ti pričam da ne znam“, kaza ona.

„Šta je rekao kad je polazio?“

„Da ide kod tebe.“

Sad je na mene bio red da budem sumnjičava, da sračunavam ko je šta znao, a koliko niko nije znao. On se oslonio na obrazac u koji smo s godinama zapali kao porodica, na sklonost da lažemo jedni druge kad je reč o zdravstvenom stanju i kretanju, kako bismo poštedeli jedni druge neprijatnih osećanja i straha; kao onda kad je majka slomila nogu pri padu s garaže naše kuće na jezeru u Verimovu, pa smo babi rekli

kako smo odložili povratak zato što imamo poplavu; ili kad je baba imala operaciju na otvorenom srcu na nekoj klinici u Strekovcu, a majka i ja za to vreme, blaženo neobaveštene, letovale u Veneciji, dok je deda, lažući preko telefonske linije koja je suviše krčala da bi bila ičija do naša domaća, tvrdio kako ju je odveo na neplanirani banjski odmor u Lucernu.

„Daj mi telefonski broj te klinike u Zdrevkovu“, rekoh.

„Zašto?“, upita baba, i dalje sumnjičava.

„Samo mi ga daj.“ U džepu kaputa imala sam zgužvan recept, pa ga priljubih uz staklo. Od jedine olovke bio mi je ostao prtljak; dedin uticaj, ta navika da koristim jednu olovku sve dok više ne može da se drži među prstima. Zapisala sam broj.

Zora mi je mahala i pokazivala u pravcu Bore i njegovih bifteka, i gužve za šankom, a ja sam odmahivala glavom i u očaju je gledala kako prelazi kolotečine u blatu bankine i staje u red iza jednog plavookog vojnika, ne starijeg od devetnaest godina. Videh kako ju je ni najmanje diskretno odmerio od glave do pete, a onda Zora reče nešto što ja nisam mogla čuti. Grohotan smeh kojim su grmnuli vojnici oko plavookog klinca čuo se čak i u govornici, a klinicu se zacrveneše uši. Zora mi uputi zadovoljan pogled, i produži da stoji tamo, ruku prekrštenih na grudima, razgledajući kredom ispisan jelovnik iznad crteža krave s ljubičastim šeširom, koja je umnogome ličila na onu kravu vezanu pozadi.

„Gde ste sad vas dve?“, upita baba.

„Do večeri stižemo u Breževinu“, rekoh. „Opravljamo vakcinaciju i pravac kući. Obećavam da ću pokušati da stignem preksutra.“ Ona ništa ne kaza. „Zvaću tu kliniku u Zdrevkovu“, rekoh, „a ako mi je usput, u povratku ću svratiti da uzmem njegove stvari, bako.“

„Još ne znam“, najzad izusti ona, „kako niko od nas nije znao.“ Čekala je da priznam da sam ja znala. „Lažeš ti mene“, reče.

„Ne znam ništa, bako.“

Očekivala je da kažem kako sam videla simptome, ali nisam obratila pažnju na njih, ili kako sam razgovarala s dedom o tome, bilo šta što bi je utešilo u strepnji da je, uprkos tome što je imao nas, bio potpuno sam u saznanju bliske smrti.

„Onda mi se zakuni“, reče. „Zakuni se u mene da nisi znala.“

Sad je na mene bio red da ćutim. Osluškiivala je čekajući moju zakletvu, ali kako zakletva nije usledila, ona kaza: „Sigurno je vrućina tamo. Pijete li vas dve dosta vode?“

„Ništa nam nije.“

Počivka. „Ako jedete meso, vodi računa da u sredini ne bude roze.“

Rekoh joj da je volim, a ona ćutke prekide vezu. Držala sam utihlu slušalicu uz čelo još nekoliko minuta, a onda sam pozvala kliniku u Zdrevkovu. Zabita mesta uvek se prepoznaju po tome što ti treba sto godina da dobiješ vezu, a i kad je dobiješ, zvuk je kao iz daljine i prigušen.

Dva puta sam sačekala da telefon zvoni sve dok se veza automatski ne isključi, zatim probala još jednom pa tek onda stala u red sa Zorom, koja se već bila uhvatila ukoštac s Borom pokušavajući da naruči ono što po našim gradskim kafanicama zovu „pojačana pljeskavica“, sa ekstra dodatkom luka. Boro joj kaza da je ovo Breževina, te da može dobiti duplu pljeskavicu ako želi, ali da za pojačanu on nikad nije čuo, i šta joj je to uopšte, bestraga joj glava? Prostor iza roštilja bio je zakrčen hladnjacima sa živim mesom i tučanim kotlovima za supu do vrha punim nečeg smeđeg i masnog. Iza tezge, Boro je bio kratak i jasan, i tražio je tačnu sumu u sitnom

novcu, verovatno da nam vrati za pojačanu pljeskavicu. Zora je u jednoj ruci držala svoju lepinju, u drugoj moju, a ja sam rovarila po njenim džepovima tražeći novčanik.

„Čuli ste za mesto po imenu Zdrevkov?“, upitah Boru, naginjući se preko tezge s ružičastim i plavim novčanicama u ruci. „Znate gde je to?“

Nije znao.

U sedam i trideset, kad je sunce utonulo za niski, daleki štit od plavih oblaka, na vidiku se ukazala Breževina i skrenule smo s magistrale da bismo lokalnim putem stigle do mora. Grad je bio čak manji nego što sam očekivala, s palmama oivičenim šetalištem uza samu obalu i prodavnicama i restoranima što su izletali pred nas kafanskim stolicama i gondolama s razglednicama nasred puta; deca na biciklima pljeskala su golim dlanom po stražnjem delu naših kola. Bilo je prerano da turistička sezona bude u punom jeku, ali kroz spuštene prozore čuo se poljski i italijanski dok smo se polako kotrljale pored prodavnice mešovite robe i pošte, samostanskim trgom gde ćemo uspostaviti besplatnu kliniku za sirotište.

Fra Antun nam je bio rekao kako da nađemo dom njegovih roditelja. Kuća je bila ušuškana u šumarku belog oleandra, skroz na suprotnom obodu grada. Bila je skromna, okrenuta ka moru, s plavim kopcima na prozorima i krovom od izbledele šindre, na vrhu prirodnog grebena uz planinsku padinu, možda pedesetak metara od mora. Ispred nje je bila i jedna velika maslina s nečim što je ličilo na ljuljašku od automobilske gume. Bio je tu i pilićarnik, koji se očigledno rušio bar jednom za poslednjih nekoliko godina, pa je nadvoje-natroje opet skrpljen i poduprt uz niski kameni zidić što se protezao

duž južne strane imanja. Oko vrata se šećkalo nekoliko pilića, a u jednoj prozorskoj žardinjeri u prizemlju sedeo je pevac. Kuća je delovala zapušteno, ali ne i poraženo. Bilo je nekakve odlučnosti u plavoj farbi što se držala za te kapke i vrata, i u slomljenom sanduku punom lavande što se naslanjao na bok kuće. Fra Antunov otac, barba Ivan, bio je tu ribar. Dok smo mi stigle do vrha stepenica koje vode s puta, dotle je on već hitao kroz vrt. Imao je smeđe pantalone na tregere i sandale, i svetlocrveni prsluk koji je njegovu ženu morao koštati čitavo bogatstvo na odeljenju s koncima za pletenje. Pored njega je stupao beo pas sa četvrtastom crnom glavom – poenter, ali zbog iskolačenih očiju i uzbuđenog izraza izgledao je koristan otprilike koliko i panda.

Barba Ivan je govorio: „Hej, hej, doktorke! Dobro došle, dobro došle!“ dok je išao ka nama, i pokušao je da preuzme sve naše stvari odjednom. Posle kraćeg natezanja, ubedismo ga da se ograniči na Zorin kofer, koji on potera popločanom stazom između žbunja i ruža. Barba Ivanova žena Nada čekala je na vratima, pušeći. Imala je retku belu kosu i zelene, rečicama slične vene što su joj šarale vrat i gole ruke. Izljubila nas je u obraze kao da se to samo po sebi razume, pa se izviniła što je vrt u takvom stanju pre no što je ugasila cigaretu i uterala nas unutra.

Unutra je kuća bila tiha i topla, svetla iako je večer. Hodnik u kom smo ostavile cipele vodio je u malu dnevnu sobu sa stolicama s plavim jastučićima, i jednim kaučem i foteljom kojima je presvlaka očigledno bila menjana vrlo davno. Neko u kući bavio se slikanjem: kod prozora je stajao namešten štafelaj, s nedovršenom slikom nečeg što je ličilo na psa, a oko njega po podu ležale su bojama isprskane novine. Po

zidovima su brižljivo bili raspoređeni uramljeni akvareli, i potrajalo je koji časak dok nisam shvatila da svi prikazuju istog psa, onog predivno glupog crnoglavog psa kog smo videle napolju. Svi prozori su bili pootvarani, i zajedno s vrućinom spolja je ulazila i električna večernja pesma cikada. Još se izvinjavajući zbog nereda, Nada nas provede u kuhinju, a barba Ivan ugrabi tu priliku da spopadne sav naš prtljag – Zorin kofer, moju torbu, oba naša ranca – i da štukne uza stepenice na kraju hodnika. Nada nas ugura u kuhinju i pokaza nam gde drži tanjire i čaše, reče nam gde stoji kutija za hleb, otvori frižider i pokaza mleko i sok, kruške i slaninu, i reče nam da se služimo koliko god hoćemo i kad god hoćemo, čak i kolom.

U limenom kavezu između kuhinjskog prozora i još jednog naherenog akvarela crnoglavog psa čučao je crveno-žuti papagaj. Papagaj je sumnjičavo posmatrao Zoru još otkako smo ušle u kuhinju, te je iskoristio taj trenutak da zakrešti: „Mili bože! Čuda velikoga!“ – taj ispad smo najpre doživele kao nečuveno pohotljivu reakciju na Zorine gole ruke i ključnjače. Ali Nada se od srca izvini i prebaci kuhinjsku krpku preko kaveza.

„Voli da deklamuje poeziju“, reče, a mi obe shvatismo da je papagaj upravo pokušao da izgovori početak stare junačke pesme. „A ja pokušavam da ga naučim da govori 'dobro jutro' i 'ja volim hleb s maslacem.'“

Povela nas je na sprat. Zora i ja ćemo spavati u zajedničkoj sobi sa dva uska kreveta zastrta plavim vunanim ćilimima. Bio je tu drveni toaletni sto od lakovanog drveta, sa nekoliko razvaljenih fioka, i kupatilce sa starinskom kadom i kazančetom na lanac, za koji smo dobile upozorenje da nekad radi,

a nekad ne radi, zavisno od doba dana. Još skica psa pod smokvom, jedna gde spava na kauču u prizemlju. Naš prozor je gledao u zadnji deo dvorišta, u pomorandžina i limunova stabla što su podrhtavala iza njega, a iznad njih – u strmu ravan pri podnožju planine, oivičenu špalirima niskih, od vetra rašušurenih čokota. Među čokotima su muškarci kopali; čulo se iz daljine kako ašovi drobe zemlju, orili su se glasovi dok su se dovikivali.

„Naš vinograd“, kaza Nada. „Ne obraćajte pažnju na njih“, dodade za kopače, pa zatvori jedan kapak.

Dok smo mi unele iz kola hladnjake i kutije i naslagale ih u jedan ugao sobe, bila je spremna i večera. Nada nam je ispržila sardele i dve lignje, i na suvom ispekla nekoliko riba veličine muške šake, te smo jedino mogle da prihvatimo njenu gostoljubivost i stisnemo se oko četvrtastog kuhinjskog stola dok nam je Barba Ivan nalivao u dve šolje domaće crno vino, a papagaj, još pod pokrovom kuhinjske krpe, odgovarao sam sebi na pitanje: „Niti grmi! Nit se zemlja trese!“

Nada nas posluži crnim hlebom, seckanom zelenom paprikom, kuvanim krompirom s blitvom i belim lukom. Bila se svojski potrudila, sve pažljivo aranžirala na tanjiru od plavog porcelana, okrnjenom ali s ljubavlju uglancanom pošto je verovatno godine proveo u podrumu, skriven od provalnika. S mora je preko donjeg balkona nadolazio svež večernji vazduh; sardele su bile visoko naslagane i skorene od soli, dva pocrnela grgeča sijala su se od maslinovog ulja – „Od naših maslina“, rekao je barba Ivan nakrećući flašu kako bih mogla omirisati. Zamišljala sam ga kako je ranije tog dana sedeo u malešnom čunu negde tamo u uzburkanim vodama

zaliva, vukući rukama tanku mrežu, trud koji je uložio da izvadi ribu iz mreže tim smeđim šakama krupnih zglobova.

Barba Ivan i Nada nisu nas ispitivali o putovanju, o poslu, o našim porodicama. Umesto toga, da bi izbegli ma kakve dodirne tačke s politikom ili verom, razgovor prebaciše na ovogodišnji rod. Proleće je bilo grozno: kiša kao iz kabla, potoci se izlili, poplave sprale zemlju duž čitave obale i uništile salatu i luk. Paradajz je okasnio, a spanaća ni za lek – setila sam se dede kad je došao s pijace noseći lišće maslačka koje mu je neki seljak uvalio kao spanać, pa je baba razvila kao papir tanke kore za zeljanicu, a onda izvadila iz cegega masu od grubog lišća koje je deda doneo i povikala: „Koji ti je ovo đavo?“ Tad sam se prvi put setila dede posle nekoliko sati, i iznenadnost te misli gurnula me je u ćutnju. Sedela sam i slušala, tek napola čujući, kako barba Ivan tvrdi da je leto, suprotno njegovim očekivanjima, ispalo neverovatno: narandže i limunovi obilno su rodili, jagoda koliko ti duša hoće, smokve su krupne i zrele. Zora je potvrđivala u naše ime, iako je u životu nisam videla da je pojela smokvu.

Oštrpkale smo svaka svoju ribu, nerazborito iskapile šolje s vinom, pokušale da pomognemo papagaju oko stihova koje je on očigledno u pamćenje urezao bolje nego mi, kadli se pojavi neko dete. Devojčica, tako mala da podozrevam da je niko od nas ne bi ni primetio da nije ušla kašljući – snažnim, glasnim, zrelim kašljem koji ju je razdro na balkonu, a onda se stvorila tu, majušna i pupava, u dovratku, u različitim cipelama, s gustom šubarom smeđastih kovrdža na glavi.

Nije joj moglo biti više od pet-šest godina, i pridržavala se za ragastov, jednu ruku gurnuvši u džep žute letnje haljine. Bila je pomalo prašnjava, oči je imala pomalo umorne, a njen

ulazak je izazvao zastoj u razgovoru, pa kad se po drugi put zakašljala, svi smo već gledali u nju. Tad je gurnula prst u uvo.

„Zdravo“, rekla sam, „a ko si ti?“

„Bog bi ga znao“, reče Nada i ustade da raskloni tanjire. „Ona je od onih tamo – onih gore u vinogradu.“ Sve do tog trenu nisam bila shvatila da i oni tu noćivaju. Devojčici Nada kaza: „Gde ti je mati?“, naginjući se napred i govoreći veoma glasno. Pošto dete ništa ne odgovori, Nada reče: „Uđi da uzmeš kolač.“

Barba Ivan se izvi na stolici i zavuču ruku u kredenac iza sebe. Ruka izroni s limenom kutijom punom paprenjaka; on je otklopi i pruži je devojčici. Ova se ne mače. Nada se vrati od sudopere i pokuša da je počasti čašom limunade, ali dete ne htjede da uđe: oko vrata joj je bila vezana ljubičasta torbica o iskrzanoj vrpici, i njihala ju je slobodnom rukom, od ramena do ramena, povremeno se udarajući njome u bradu, i ušmrkujući zelene sline što su joj visile iz nosa za dobra dva prsta. Napolju se čulo kako se ljudi vraćaju iz vinograda, orili su se glasovi promukli od prašine i lopate i ašovi su treskali o zemlju, noge su tabanale stazom dole. Sedali su da večeraju napolju, za stolom pod velikom maslinom, i Nada reče: „Bolje da mi završavamo“, pa uze da skuplja pribor. Zora pokuša da ustane i pripomogne, ali Nada je pogura natrag da sedne. Metež napolju pobudio je zanimanje u Bisu, u psu, te je pojurio onim smešnim kasom od kog su mu se klatarile uši, na vratima onjušio dete s mlakim zanimanjem, a onda mu je pažnju odvušlo nešto u vrtu.

Barba Ivan je još držao kutiju s kolačima kad kraj vrata prođe neka mršava mlada žena i usput uze dete u naručje.

Nada pride vratima i pogleda napolje. Kad se okrenula, reče: „Nije njima mesto ovde.“

„Slatkiši nisu baš dobri za decu“, poverljivo će barba Ivan Zori. „Rđava je navika da se jedu pre večere, kvare se zubi i tako to. Ali šta da radimo? Ne možemo sve ovo da jedemo sami.“

„Glupost je što smo ih pustili da budu ovde“, reče Nada slažući tanjire na rubu stola.

Barba Ivan je pružao kutiju s kolačima ka meni. „U svoje vreme umeo sam da pojedem celu tortu sa orasima, sam samcit, prosto dok sedim po podne. Ali doktor mi veli: pazite se! Starim, kaže, moram da se pazim.“

„Ja sam rekla da će ovo biti – jesam li rekla?“, kaza Nada sačiščavajući ostatke krompira i blitve na jedan tanjir, pa taj tanjir spuštajući na pod. „Dva ili tri dana – a pretvorilo se u čitavu sedmicu. Vrzmaju se napolje, unutra, u svako doba noći, kašlju mi po čaršavima.“

„Sad imaju sve nekakva pravila“, govorio je barba Ivan. „Ne jedi maslac, nemoj piti pivo. Ovoliko voća dnevno.“ On raširi ruke, opisujući omanju bačvu. „Redovno jedi povrće.“

„Ne zna se koji od kojeg bolesniji.“ Nada je ovo izgovorila glasno, nagavši se ka vratima. „Ona deca bi trebalo da su u školi, ili u bolnici, ili kod nekog ko može priuštiti da ih dá u školu ili smesti u bolnicu.“

„A ja njemu velim: slušaj ti mene. Jedem ja redovno povrće. Nemoj ti meni o povrću: ti ga kupuješ na pijaci, ja ga gajim kod kuće.“ Barba Ivan raširi šake, pa stade da nabraja: paradajz, paprika, salata, mlad luk, praziluk. „Ja sam ti čovek koji se razume u povrće – ali isto tako jedem svakog dana i hleb otkako sam živ. Jeo ga je i moj otac, a i uz svaki obrok

je pio crno vino. A znate šta moj doktor kaže?“ Ja zavrteh glavom, sa ukočenim osmehom.

Nada reče: „Rekla sam i tebi, a rekla sam i Antunu da ne volim što su ovde – i sad su došle i doktorke, a oni su još tu, samo bog blagi zna šta rade, izvrnuše ceo božji vinograd. To se ne pristoji.“

„On veli da ću tako živeti duže. Čujte, boga mu – a što bih ja to hteo?“

„Samo mi recite da to nije opasno“, kaza Nada dotakavši Zoru po ramenu. „Recite mi, doktorke. Njih deset u dve sobe – po pet na jedan krevet, a svi bolesni kao psi, do poslednjeg.“

„A što bih ja živio duže ako moram da jedem – pirinač, i ono – kako se zvaše? Suve šljive.“

„Ne kažem da svi vaši tako spavaju. Po petoro u krevetu – ne kažem ja to ni slučajno, doktorke.“

„More dođavola i ti i tvoje šljive.“

„Jeste li čuli vi za tako nešto?“, upita Nada nas obe, brišući ruke o kecelju. „Jeste li?“

„Ne“, reče Zora po dužnosti.

„Ne radi se tako“, opet će ona. „A one torbice im smrde do nebesa. Ne znam ko je za tako nešto još čuo – mi katolici to nemamo; nemaju ni muslimani.“

„Ali ti ljudi imaju i to se nas ne tiče“, izgovori barba Ivan, odjednom se uozbiljivši, i okrenu se na stolici da pogleda u nju. „Oni ovde noćivaju – i to nije moj posao.“

„Ali jeste moja kuća“, reče Nada. „Moj vinograd.“

„Najveća muka je s decom“, obrati se barba Ivan meni, sad sasvim ozbiljan. „Opasno su bolesna. I sve im je gore.“ On zatvori kutiju s kolačima i vrati je na policu. „Čujem da ih nisu ni vodili doktoru – ne znam to, naravno.“ Iskriivi

lice, lupnu se pesnicom po grlu. „One torbice izvesno im ne pomažu, a jesu smrdljive.“

„Smrdljive“, reče Nada.

Tako bi možda i nastavili da nije jedan kopač, smeđokos, preplanuo dečak od trinaestak godina, ušao da zatraži mleka. Bilo ga je stid da pita, a od njegovog prisustva splasnula je sva Nadina zlovolja, pa se nije vratila na svoju priču čak ni kad je otišao.

Posle večere, barba Ivan izvadi harmoniku da nam odsvira neke stare pesme koje je naučio od dede. Mi ga bezdušno prekinusmo pitanjem kad je poslednji put bio na kompletnom pregledu i nudeći se da mu ga mi započnemo tako što ćemo mu poslušati pluća i srce, izmeriti mu temperaturu i pritisak pred spavanje.

Kasnije, na spratu, bilo je važnijih i hitnijih pitanja: voda nije tekla iz kazančeta, nad lavaboom je išla samo hladna. Bojler nije radio. Budući od onih koje neće dati da im išta osujeti tuširanje, Zora je okušala sreću. Stojeći na prozoru, dok je Zora vriskala pod mlazom vode, više nisam mogla videti vinograd, ali čuo se zveket ašova što opet kreću na rad, tanki glasovi što su zvučali kao dečji. Cikade su gudele iz oleandrovog grmlja pod prozorom, laste su proletale u visokim lukovima tik izvan kruga kućnih svetala. Šarenkast siv noćni leptir bio se šćućurio u spoljnjem uglu mrežice za komarce. Zora izađe iz kupatila i objavi, donekle s likovanjem, da je namena onih zardalih klešta u kadi da se podigne kvačica što uključuje tuš. Mokru kosu prikupila je u konjski rep, pa prišla i stala ukraj prozora. „Kopaju li oni po celu noć?“, upita.

Nisam imala pojma. „Sigurno su radnici“, rekoh. „Sigurno ih barba drži ovde i kad sezona prođe, kao iz nekog milosrđa.“

Državni tužilac bio je poslao dve poruke dok se tuširala. „Trebalo da im se javiš“, rekoh.

Pušila je večernju cigaretu, slobodnom rukom držeći pepeljaku i džarkajući pepeo sjajnim vrhom cigarete. „Dokle god se ja pitam, nemam šta da im kažem dok ne budem razgovarala s tvojim dedom“, reče. Osmehnu mi se zatim, pažljivo dunu dim kroz prozor i stade da ga tera šakom od mog lica.

Već je bila zaustila da me pita šta to nije u redu, te zato rekoh: „Nateraćemo ih sutra da dođu u kliniku“, i zavukoh se u krevet. Zora ispuši cigaretu, ali osta tu gde je, škiljeći kroz prozor. Potom proveri vrata sobe.

„Šta misliš, zaključavaju li dole?“

„Verovatno ne“, kazah. „Vrata verovatno zvrje širom otvorena, da uđe lahor paravojnih silovatelja.“

Ona nevoljno ugasi svetlo, i dugo je vladala ćutnja. Bila je budna i zurila je u mene, a ja sam čekala da zadrema kako ne bih morala da smišljam šta ću reći.

U prizemlju, prigušen krpom kojom mu je prekriven kavez, papagaj reče: „Kosti speri, telo nosi, a srce ostavi.“

2

RAT

Gavran Gajle

SVE ŠTO JE NUŽNO DA BI SE RAZUMEAO MOJ DEDA POČIVA između te dve priče: priče o tigrovoj ženi i priče o besmrtnom čoveku. Te priče teku kao tajne reke kroz sve druge priče njegovog života – o dedinim vojničkim danima; o njegovoj ogromnoj ljubavi prema mojoj babi; o godinama koje je proveo kao hirurg i tiranin na Univerzitetu. Jedna, koju sam saznala posle njegove smrti, jeste priča o tome kako je moj deda postao čovek; druga, koju mi je sam pričao, jeste o tome kako je opet postao dete.

Rat je krenuo tiho, početak mu je protekao prigušen decenijom koju smo proveli na rubu provalije, čekajući ga da dođe. Deca u školi govorila su: „Samo što nije“, ne znajući ni o čemu pričaju, već samo ponavljajući ono što su već godinama slušala kod kuće. Najpre su bili izbori, pa pobune, ubistvo